

Piotr Kubaszewski¹, Katarzyna Wiśniewska²

35 lat obowiązywania w Polsce Konwencji w sprawie zakazu tortur – czas na zmiany

35 Years of the Convention Against Torture in Poland:
Time for Change

1. Wstęp

W 2024 r. mija 40 lat od przyjęcia przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karaniania³. Jednocześnie w grudniu 2024 r. będziemy obchodzić 35-lecie jej ratyfikacji przez Polskę⁴. Przypadające rocznice niewątpliwie skłaniają do refleksji, czy przyjęte rozwiązania na poziomie międzynarodowym spełniły swój cel, a z perspektywy polskiej – do oceny, czy Konwencja stanowi skuteczną ochronę przed torturami w naszym kraju oraz czy przez 35 lat władze w odpowiedni sposób wdrożyły jej postanowienia do

¹ Piotr Kubaszewski – prawnik, koordynator Programu Interwencji Prawnej w Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka / lawyer, coordinator of Legal Intervention Programme at the Helsinki Foundation for Human Rights; ORCID: 0009-0004-5107-3629.

² Katarzyna Wiśniewska – doktor nauk prawnych, adwokat, adiunkt w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego / Ph.D., attorney, assistant professor at the Institute for Social Prevention and Rehabilitation at the University of Warsaw; ORCID: 0009-0006-4151-5846.

³ Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karaniania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r., dalej: Konwencja CAT lub Konwencja.

⁴ Oświadczenie Rządowe z dnia 21 października 1989 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karaniania, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r.

wewnętrzny porządek prawny. Przedmiotem niniejszego artykułu będą rozważania przede wszystkim na temat drugiego zagadnienia, czyli znaczenia i efektywności Konwencji na gruncie krajowym.

2. Definicja tortur w polskim prawie z perspektywy organów międzynarodowych

Jednym z podstawowych osiągnięć Konwencji CAT było opracowanie i ustanowienie definicji tortur⁵. Choć nie jest to jedyna definicja tortur przyjęta na poziomie międzynarodowym⁶, to niewątpliwie można jej przypisać cechę kompleksowości i uniwersalności⁷. Artykuł 1 Konwencji stanowi, że:

określenie „tortury” oznacza każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających

⁵ Choć zakaz tortur możemy znaleźć też w innych aktach prawa międzynarodowego, to jednak nie precyzują one terminu „tortury”, pozostawiając ten termin do szerszej analizy w orzecznictwie lub rekomendacjach wydawanych na kanwie konkretnych spraw.

⁶ Definicja tortur pojawia się również m.in. w Rzymskim Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzonym w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. Zgodnie z nią „tortury» oznaczają celowe zadawanie dotkliwego bólu lub cierpienia, fizycznego bądź psychicznego, jakiegokolwiek osobie będącej pod opieką lub pod kontrolą oskarżonego; termin ten nie obejmuje bólu i cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo”.

⁷ Do tej definicji odwołuje się również Europejski Trybunał Praw Człowieka, rozstrzygającą pojęcie tortur od nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania na gruncie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 18 stycznia 1978 r. w sprawie Irlandia przeciwko Wielkiej Brytanii, skarga nr 5310/71, § 167; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Wielka Izba) z dnia 28 lipca 1999 r. w sprawie Selmouni przeciwko Francji, skarga nr 25803/94, § 96; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Wielka Izba) z dnia 8 lipca 2004 r. w sprawie Ilaşcu i inni przeciwko Mołdawii i Rosji, skarga nr 48787/99, § 426). Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 ze zm., dalej: EKPC.

jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo⁸.

Państwa poprzez ratyfikację Konwencji zobowiązują się, aby wszelkie akty tortur stanowiły przestępstwa w rozumieniu ich prawa karnego. Powyższe odnosi się również do usiłowania użycia tortur i do czynów jakiegokolwiek osoby stanowiących współudział lub udział w ich stosowaniu⁹.

Jak wskazano w Komentarzu Ogólnym do Konwencji:

Definiując przestępstwo tortur jako odrębne od zwykłej napaści lub innych przestępstw, Państwa-Strony bezpośrednio przyczynią się do realizacji nadrzędnego celu Konwencji, jakim jest zapobiegania torturom i złemu traktowaniu. Nazwanie i zdefiniowanie tego przestępstwa ma na celu promować cel Konwencji między innymi poprzez zwiększenie świadomości wszystkich, w tym sprawców, ofiar i opinii publicznej, o szczególnej wadze przestępstwa tortur. Kodyfikacja tego przestępstwa również (a) podkreśli potrzebę odpowiedniego karania, które uwzględni wagę przestępstwa, (b) wzmocni odstraszący efekt samego zakazu, (c) zwiększy zdolność odpowiedzialnych funkcjonariuszy publicznych do śledzenia konkretnego przestępstwa, (d) umożliwi i wzmocni zdolność społeczeństwa do monitorowania i, w razie potrzeby, kwestionowania działań państwa, jak również bezczynności państwa, które naruszają Konwencję¹⁰.

Polska, przyjmując Konwencję, nie wprowadziła odrębnego przestępstwa tortur i nie znalazło się on też w Kodeksie karnym z 1997 r.¹¹ Kolejne rządy deklarowały jednak w wystąpieniach do organów międzynarodowych, że obowiązujące w ustawie karnej rozwiązania są wystarczające z punktu widzenia wiążących Polskę aktów prawa międzynarodowego, w tym omawianej w niniejszym tekście Konwencji.

⁸ Artykuł 1 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r.

⁹ Artykuł 4 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r.

¹⁰ *Komentarz...*

¹¹ Pojęcie tortur pojawia się w art. 118a § 2 k.k. oraz art. 123 § 2 k.k., czyli w rozdziale XVI dotyczącym przestępstw przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne. W doktrynie podkreśla się, że termin „tortury” na gruncie tych przepisów należy interpretować w świetle art. 1 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania – M. Szwarczyk, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 118a k.k.; M. Rams, M. Szewczyk, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 123 k.k. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 2018, poz. 1600, tekst jedn. ze zm., dalej: Kodeks karny, k.k.

Powyższe stanowisko było i jest jednak niezmiennie podważane na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych. Organem, który periodycznie monitoruje postępy we wdrażaniu i przestrzeganiu zobowiązań Konwencji, w tym tego dotyczącego prawnego określenia tortur i ich konsekwencji, jest Komitet Przeciwko Torturom (dalej: Komitet CAT lub Komitet). Już w pierwszym sprawozdaniu dotyczącym Polski z lipca 1994 r. podkreślono brak przyjęcia przez polskiego ustawodawcę definicji tortur¹². Już w tych obserwacjach zarekomendowano dokonanie stosownych zmian prawnych. Krokiem, który dostrzegł Komitet na przestrzeni ostatnich 35 lat, było wprowadzenie Konstytucji RP¹³ i jej art. 40 wskazującego, że: „Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”. Komitet CAT podkreślił, że był to ważny krok w kierunku wdrożenia art. 1 Konwencji, jednocześnie zastrzegł, że niewystarczający. Komitet zobowiązał polskie władze do podjęcia działań legislacyjnych, które są niezbędne do uznania tortur jako konkretnego przestępstwa i umożliwienia ścigania tortur, zgodnie z definicją zawartą w Konwencji oraz stosowanie odpowiednich kar¹⁴. Rekomendacje o podobnej treści Komitet formułował w stosunku do Polski w swoich obserwacjach z 1997 r.¹⁵, 2000 r.¹⁶, 2007 r.¹⁷, 2013 r.¹⁸

Najnowsze stanowisko Komitet opublikował w 2019 r. i również w nim podkreślił potrzebę zmian w Kodeksie karnym. Z treści obserwacji można wyczytać już pewnego rodzaju zniecierpliwienie w związku z brakiem przykładania odpowiedniej wagi do rekomendacji organów międzynarodowych. Komitet podkreślił, że jest zaniepokojony, że jego wcześniejsze zalecenia dotyczące braku w Kodeksie karnym szczególnie przestępstwa tortur nie zostały dotychczas wdrożone. Komitet zaznaczył, że w związku z ciągłym brakiem definicji tortur, która zawierałaby wszystkie elementy z art. 1 Konwencji i przewidywałaby karę współmierną do wagi tego przestępstwa, uniemożliwia się przeprowadzenie

¹² *Raport...*, 1994.

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm., dalej: Konstytucja RP, Konstytucja.

¹⁴ *Raport...*, z 23. Sesji.

¹⁵ *Raport...*, 1997.

¹⁶ *Raport...*, z 23. Sesji.

¹⁷ *Raport...*, 2007.

¹⁸ *Obserwacje...*, 2013; *Obserwacje...*, 2019.

szybkich i bezstronnych śledztw oraz nałożenie odpowiednich kar na sprawców¹⁹. W ocenie Komitetu różne przepisy Kodeksu karnego, które nadal są „stosowane w przypadkach tortur” i które obejmują szerszy zakres przestępstw, takich jak naruszenie nietykalności cielesnej, groźby karalne, znęcanie się nad osobą zależną, spowodowanie obrażeń ciała lub zmuszenie innej osoby przemocą lub groźbą bezprawną do określonego zachowania, wymuszanie zeznań przez funkcjonariusza publicznego przy użyciu przemocy, groźb bezprawnych oraz znęcania się fizycznego lub psychicznego, nie odzwierciedlają odpowiednio wagi przestępstw tortur²⁰. W związku z tym Komitet CAT ponowił swoje wcześniejsze zalecenia dla Polski i wezwał władze krajowe do podjęcia skutecznych środków legislacyjnych w celu włączenia tortur jako odrębnego i szczególnego przestępstwa do Kodeksu karnego oraz do przyjęcia definicji tortur, która obejmuje wszystkie elementy zawarte w art. 1 Konwencji. Wezwał ponadto do zapewnienia, by kary za tortury były współmierne do wagi tego przestępstwa, zgodnie z artykułem 4 (2) Konwencji, co pomogłoby również odróżnić akty tortur od złego traktowania. Ponadto podkreślił, że państwo powinno zapewnić, by sprawcy tortur byli karani stosownie do wagi przestępstwa²¹. W swoich wnioskach zwrócił również uwagę na komentarz ogólny nr 2 w sprawie wdrożenia art. 2 Konwencji, w którym stwierdza się, że poważne rozbieżności między definicją tortur zawartą w Konwencji a definicją włączoną do prawa krajowego tworzą rzeczywiste lub potencjalne luki umożliwiające bezkarność (§ 9)²². Wskazał ponadto, że zgodnie z tymi wytycznymi akty tortur nie powinny podlegać przedawnieniu i nie są ograniczone do tych wynikających ze zbrodni przeciwko ludzkości i skrajnego cierpienia spowodowanego przez urzędnika²³.

Komitet Przeciwko Torturom nie jest jedynym organem funkcjonującym w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, który zwraca uwagę na braki polskiego prawa w omawianym zakresie. Również Komitet Praw Człowieka (dalej: KPCz lub Komitet KPCz) w swoim najnowszym raporcie z 2016 r. podkreślił, że jest zaniepokojony tym, że nie wszystkie elementy przestępstwa tortur są kryminalizowane przez

¹⁹ *Raport...*, z 67. Sesji.

²⁰ *Raport...*, z 67. Sesji.

²¹ *Raport...*, z 67. Sesji.

²² *Komentarz...*

²³ *Komentarz...*

Kodeks karny oraz że Kodeks karny nie odzwierciedla w pełni wagi przestępstwa tortur. Komitet Praw Człowieka wyraził również zaniepokojenie nadmiernym stosowaniem siły przez funkcjonariuszy organów ścigania i funkcjonariuszy służby więziennej oraz tym, że postępowania karne przeciwko funkcjonariuszom organów ścigania i funkcjonariuszom służby więziennej są rzadko prowadzone (art. 2, 7 i 10 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych)²⁴. Po tak sformułowanej diagnozie Komitet KPCz uznał za zasadne zobowiązanie Polski do znowelizowania Kodeksu karnego, aby zapewnić, że wszystkie elementy przestępstwa tortur są zakazane zgodnie z art. 7 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych i określić sankcje za akty tortur, które są współmierne do wagi przestępstwa.

W ramach międzynarodowego systemu ochrony przed torturami szczególne miejsce należy przypisać również Podkomitetowi ds. Zapobiegania Torturom oraz Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (dalej: SPT lub Podkomitet). Jego rola różni się od Komitetu przeciwko Torturom, gdyż nie dokonuje on oceny sprawozdań władz, ale przeprowadza wizytacje w państwach, mając możliwość skonfrontowania stanowiska władz, regulacji prawnych oraz praktyki. Pierwsza wizytacja SPT w Polsce odbyła się w lipcu 2018 r. W swoim raporcie powizytacyjnym Podkomitet podkreślił, że:

przyjmuje do wiadomości oświadczenie władz, że Konwencja jest w Polsce bezpośrednio stosowana. Odnotowując ogólny zakaz tortur zawarty w art. 40 Konstytucji przyjętej w 1997 r., a także odnotowując, że art. 246 (dotyczący bezprawnego stosowania przymusu w celu uzyskania zeznań) i art. 247 (dotyczący okrucieństwa fizycznego lub psychicznego wobec więźnia) kodeksu karnego uznają czyny równoznaczne z torturami za przestępstwa, Podkomitet wyraża zaniepokojenie faktem, że przestępstwo tortur nie jest w konkretny sposób określone i w pełni uznane za przestępstwo w systemie prawnym Państwa-Strony.

Opierając się na tych ustaleniach: „Podkomitet zaleca, aby tortury zostały uznane za odrębne przestępstwo, określone zgodnie z art. 1, 2 i 4 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, a czyny stanowiące tortury i złe traktowanie były karane proporcjonalnie do ich wagi”²⁵.

²⁴ *Obserwacje...*, 2016. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r., Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167.

²⁵ *Wizyta...*

Powyższe zestawienie wniosków, raportów i rekomendacji z ostatnich 30 lat dowodzi jednoznacznej diagnozy organów międzynarodowych na temat sposobu wypełnienia obowiązku wprowadzenia przestępstwa tortur do Kodeksu karnego przez polskie władze. Zdajemy sobie sprawę, że czytelnik może mieć wrażenie, że nie było zasadne ich tak szczegółowe opisywanie, ponieważ w istocie sprowadzają się one do trzech podstawowych wniosków:

- 1) organy międzynarodowe są świadome istnienia takich regulacji jak art. 231, 246, 247 k.k.,
- 2) organy międzynarodowe znają zdanie władz krajowych, zgodnie z którym wyżej wymienione regulacje i inne funkcjonujące na gruncie polskiego prawa prowadzą do objęcia swoim zakresem wszystkich znamion przestępstwa tortur według Konwencji o zakazie tortur,
- 3) organy międzynarodowe wciąż uważają, że niezbędne jest wprowadzenie odrębnego przestępstwa tortur.

Autorzy uznali jednak za zasadne zestawienie wszystkich dotychczasowych obserwacji ciał międzynarodowych, aby pokazać, jak konsekwentne i jednoznaczne jest to stanowisko.

Aby to zestawienie było pełne, należy je skonfrontować oczywiście ze stanowiskiem prezentowanym przez raporty rządowe. Taka analiza pozwoli ocenić, czy argumentacja strony polskiej w jakiś sposób ewoluowała, czy też konsekwentnie używa się tych samych twierdzeń. Takie porównanie pokaże również sposób prowadzenia dialogu przez państwo polskie na arenie międzynarodowej w sprawach praw i wolności.

W raporcie poprzedzającym wydanie ostatniego stanowiska Komitetu CAT, który został przedstawiony przez rząd w lutym 2018 r., wskazano, że:

Informacje zawarte w poprzednim Raporcie pozostają aktualne, w szczególności w zakresie regulacji prawnych. Pomimo tego, że polski kodeks karny nie zawiera odrębnego przestępstwa tortur, wszystkie elementy określone w definicji tortur w CAT są w Polsce penalizowane – wypełniają ustawową definicję różnych przestępstw zawartą w k.k. Niezależnie od tego Ministerstwo Sprawiedliwości rozpoczęło analizę czy tortury powinny zostać włączone do polskiego kodeksu karnego²⁶.

W raporcie przedstawionym w najnowszym cyklu, który jeszcze nie został zakończony i oceniony przez Komitet, rząd wskazał, że:

²⁶ *Síódmy...*

Chociaż k.k. nie zawiera odrębnego przestępstwa tortur, wszystkie elementy określone w definicji tortur w CAT są penalizowane w Polsce, ponieważ spełniają ustawowe definicje różnych przestępstw opisanych w k.k. Stosowanie tortur i kar cielesnych jest zakazane przez art. 40 Konstytucji RP. Zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości nie podlegają przedawnieniu (art. 43), a bieg przedawnienia przestępstw nieściganych z przyczyn politycznych, popełnionych przez funkcjonariuszy publicznych lub w ich imieniu, ulega zawieszeniu do czasu ustania tych przyczyn (art. 44). Artykuł 105 k.k. stanowi: Nie stosuje się przedawnienia do zbrodni przeciwko pokojowi, zbrodni przeciwko ludzkości lub zbrodni wojennych, a także umyślnego przestępstwa: zabójstwa, spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności połączonego ze szczególnym udrczeniem, popełnionego przez funkcjonariusza publicznego w związku z pełnieniem obowiązków służbowych. Niemniej jednak w Ministerstwie Sprawiedliwości trwają prace koncepcyjne zmierzające do oceny zasadności wprowadzenia legalnej definicji tortur²⁷.

Warto wskazać, że od poprzedniego stanowiska do tego zaprezentowanego w sierpniu 2023 r. minęło pięć i pół roku. To może prowadzić do przypuszczenia o dużych trudnościach w prowadzeniu prac koncepcyjnych na temat zmian legislacyjnych w zakresie wykonania Konwencji lub niechęci do rzeczywistych zmian w zakresie penalizacji tortur.

W raporcie z 2012 r. polski rząd podkreślił, że:

Wszystkie charakterystyczne elementy przewidziane w definicji tortur w Konwencji CAT są penalizowane w Polsce jako znamiona różnych przestępstw określonych w Kodeksie karnym. Polski kodeks karny przewiduje karę pozbawienia wolności od roku do 10 lat za użycie przemocy, groźby bezprawnej lub innej formy znęcania się fizycznego lub psychicznego przez funkcjonariusza publicznego lub osobę działającą na jego polecenie w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia. Ponadto kodeks karny przewiduje karę za znęcanie się nad osobą prawnie pozbawioną wolności; poza tym funkcjonariusz publiczny, który pomimo swoich obowiązków zezwala na popełnienie takiego czynu, również podlega karze. Każde inne nadużycie władzy przez funkcjonariusza publicznego popełnione podczas lub w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych, o ile zostanie zgłoszone przez poszkodowanego lub w jakikolwiek inny sposób zostanie przekazane organom ścigania, podlega dochodzeniu jako odrębne przestępstwo nadużycia władzy lub zaniedbania zawodowego, ewentualnie w połączeniu z innymi odpowiednimi przepisami karnymi.

Dodano ponadto, że:

Zmiana stanu prawnego przedstawionego w poprzednim raporcie polega na wprowadzeniu nowelizacją Kodeksu karnego (obowiązującą od dnia 8 września 2010 r.)

²⁷ Ósmy...

art. 247a, zgodnie z którym przepis art. 246 k.k. (wymuszanie zeznań przez funkcjonariusza publicznego) stosuje się odpowiednio do przestępstwa popełnionego w związku z postępowaniem przed jakimkolwiek międzynarodowym trybunałem karnym lub jego organem działającym na podstawie umowy międzynarodowej, której Polska jest stroną lub ustanowionym przez organizację międzynarodową określoną w umowie ratyfikowanej przez Polskę.

W raporcie z 2004 r. wskazano, że:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., która weszła w życie w dniu 17 października 1997 r., w sposób kompleksowy reguluje kwestię źródeł prawa i wyraźnie określa status prawa międzynarodowego – w tym Konwencji – w ramach systemu prawnego. Zgodnie z art. 87 ust. 1 źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są m.in. ratyfikowane umowy międzynarodowe. Zgodnie z art. 91 ust. 1 ratyfikowana umowa międzynarodowa po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej staje się częścią krajowego porządku prawnego i jest stosowana bezpośrednio, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. W konstytucyjnym porządku prawnym umowy międzynarodowe są umiejscowione pod Konstytucją, z którą powinny być zgodne, natomiast ich hierarchia w stosunku do innych ustaw zależy od trybu ich ratyfikacji. Traktaty międzynarodowe ratyfikowane przez Prezydenta za uprzednią zgodą parlamentu (Sejmu i Senatu) wyrażoną w ustawie mają pierwszeństwo przed ustawą, o ile ustawy tej nie da się pogodzić z postanowieniami traktatu. Zgodnie z art. 241 Konstytucji, umowy międzynarodowe ratyfikowane przez Rzeczpospolitą Polską zgodnie z przepisami konstytucyjnymi obowiązującymi w czasie ich ratyfikacji i ogłoszone w Dzienniku Ustaw uważa się za umowy ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie i stosuje się do nich art. 91 Konstytucji, jeżeli z treści tych umów międzynarodowych wynika, że dotyczą one m.in. wolności, praw lub obowiązków obywatelskich. Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karanía jest takim traktatem międzynarodowym, co oznacza, że może być stosowana bezpośrednio i ma pierwszeństwo przed ustawami. Tym samym definicja tortur zawarta w Konwencji jest częścią powszechnie obowiązującego prawa polskiego²⁸.

Lektura powyższych polskich stanowisk przekonuje, że argumentacja władz do tej pory była jednolita. Kolejne rządy nie próbowały modyfikować zdania swoich poprzedników i wydają się w tym zakresie wyjątkowo zgodne. Obecnie w przestrzeni publicznej pojawiają się deklaracje przedstawicieli Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczące wprowadzenia zmian w omawianym zakresie²⁹.

²⁸ Czwarty...

²⁹ *Opinia Komisji...*; *Pismo...*, 2024.

Warto jednak wskazać, że nie wszystkie organy publiczne prezentowały taką optykę. Odmienną argumentację przedstawiał i przedstawia Rzecznik Praw Obywatelskich. Zarówno w swoich stanowiskach w procedurach sprawozdawczych, jak i w innych wystąpieniach na forum krajowym³⁰ czy międzynarodowym. Stanowisko to było również cytowane w obserwacjach organizacji pozarządowych przedstawionych w procedurach sprawozdawczych przed organami ONZ³¹. Warto również odnotować opinię Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego działającej przy Ministerstwie Sprawiedliwości, w której wskazano, że:

Zestawienie definicji tortur zawartej w art. 1 ust. 1 Konwencji z przepisami naszego ustawodawstwa karnego prowadzi do wniosku, że próba skutecznego podważenia oceny wytykającej, że nie wszystkie możliwe formy i przejawy stosowania tortur w rozumieniu postanowień Konwencji zostały w Polsce skryminalizowane [w przypisie dodano w tym miejscu, iż jednym z podawanych przykładów czynów nieskryminalizowanych są niektóre akty stosowania tortur przez inną niż funkcjonariusz publiczny osobę występującą w charakterze urzędowym lub kogoś działającego z polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą takiej osoby – P.K., K.W.] – wymagałyby bardzo rozbudowanego wywodu, którego trafność w istotnym zakresie byłaby uzależniona od określonych rozstrzygnięć kwestii interpretacyjnych, często spornych, dotyczących wielu przepisów, w szczególności przepisów części ogólnej Kodeksu karnego o przestępnym współdziałaniu. Już ta konstatacja w wystarczającym stopniu uzasadnia stanowisko, że postulat wprowadzenia odrębnej typizacji aktów stosowania tortur, obejmującej swym zakresem wszelkie czyny odpowiadające definicji zawartej w art. 1 ust. 1 Konwencji, należy uznać za zasadny³².

Głosy uzasadniające wprowadzenie takiej regulacji pojawiają się również w doktrynie i wśród przedstawicieli praktyki. Monika Czechowska wskazuje, że: „Wprowadzenie absolutnego zakazu tortur, ujęcie go w odrębnym typie czynu, przyjęcie ściśle określonej definicji tortur, jak również poszerzenie zakresu penalizacji w stosunku do osób niereprezentujących bezpośrednio państwa oraz ustanowienie sankcji proporcjonalnych do wagi przestępstwa pozwoliłoby na uporządkowanie systemu odpowiedzialności karnej, a także wzmocniłoby zaufanie obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa”³³. Rafał Kulas podkreśla natomiast, że:

³⁰ *Pismo...*, 2020.

³¹ *Uwagi...*

³² *Opinia Komisji...*

³³ M. Czechowska, *Czy aktualnie...*, s. 153–154.

wprowadzenie odrębnego przestępstwa tortur miałyby też wymiar symboliczny. Stanowiłoby praktyczne wzmocnienie zasady zakazu stosowania tortur określonej w art. 40 Konstytucji oraz jasny sygnał władz do podległych funkcjonariuszy, że żadne zachowania naruszające godność człowieka, nie będą tolerowane. Stanowiłoby też wyraźne zarysowanie granicy między aktami przemocy, jakiej dopuszczają się osoby prywatne i ci, którzy reprezentują państwo lub działają za zgodą władz. Precyzyjne określenie znamion przestępstwa tortur, ułatwiłoby też prace organom ścigania i sądom, gdyż rozproszenie przepisów karnych, stwarza ryzyko wadliwej kwalifikacji prawnej oraz złagodzenia odpowiedzialności karnej za popełniony czyn. Czyny zabronione prawem powinny być bowiem określone w ustawie w sposób jasny, zrozumiały i nie budzić wątpliwości przy ich stosowaniu, co odpowiada funkcji gwarancyjnej prawa³⁴.

Za zmianami w polskim prawie opowiedziało się również Biuro ds. Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (dalej: ODIHR) w opinii przygotowanej w 2018 r. na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich³⁵. Wskazano w niej, że:

Definicja tortur w polskim ustawodawstwie powinna być wystarczająco szeroka, aby obejmowała wszelkie czyny polegające na naruszeniu integralności osoby, które zostały zakwalifikowane jako tortury i inne złe traktowanie na mocy prawa międzynarodowego, oraz powinna ona obejmować wszystkie elementy przewidziane w art. 1 Konwencji ONZ, w szczególności działanie zadające ostry ból lub cierpienie, a także zamiar i cel działania lub zaniechania. Ponadto w odpowiednim ustawodawstwie należy wyraźnie rozwinąć aspekt pełnej odpowiedzialności Państwa za wszelkie akty tortur popełnione na dowolnym terytorium podlegającym jego jurysdykcji, gdy są one popełniane przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym bądź z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą [pkt 37]³⁶.

Warto również wskazać, że w najnowszym raporcie Specjalnej Sprawozdawczynie do spraw Tortur zatytułowanym *Dobre praktyki w zakresie krajowej kryminalizacji, dochodzenia, ścigania i skazywania za przestępstwa związane z torturami*, w którym oceniano różne praktyki dotyczące kodyfikacji przestępstwa tortur, podkreślono, że argumenty formułowane przez niektóre państwa, że art. 4 Konwencji CAT nie wymaga odrębnego „przestępstwa tortur”, a jedynie wymaga, aby „akty tortur” były ujmowane i ścigane w ramach innych form przestępczości, nie są

³⁴ R. Kulas, *Przestępstwo...*

³⁵ *Opinia dotycząca...*

³⁶ *Opinia dotycząca...*

poparte odpowiednią lekturą art. 4, procesu przygotowawczego Konwencji³⁷, ani rozległą praktyką państwową³⁸. Specjalna Sprawozdawczyni podkreśliła, że:

dochodzenie i ściganie przypadków tortur w ramach zwykłych przestępstw, takich jak napaść lub nadużycie władzy, może służyć uniknięciu całkowitej bezkarności, jednak strategia ta nie odzwierciedla okrucieństwa zadawanych tortur, wagi przestępstwa, odpowiedzialności funkcjonariuszy publicznych i nie zapewnia adekwatnych kar. Co więcej, te pospolite przestępstwa prawie zawsze nie zawierają jednego lub więcej elementów definicji tortur zawartej w art. 1 Konwencji i w inny sposób bagatelizują, celowo lub nieumyślnie, zaciemniają lub ukrywają rzeczywistość tortur, a tym samym sprzyjają bezkarności. Podczas gdy przestępstwo nadużycia władzy może być sądzone jednocześnie z przestępstwem tortur, to pierwsze z nich jest powszechnie wykorzystywane jako podstawa przestępstw gospodarczych polegających na niewłaściwym zarządzaniu finansami, oszustwach lub korupcji, a także za zaniedbanie lub niedopełnienie obowiązków, za które karą jest często usunięcie ze stanowiska lub grzywna³⁹.

Ponadto ponownie podkreślono za wcześniejszymi opracowaniami organów ONZ, że odpowiedni kształt regulacji umożliwi i poprawia dostęp ofiar tortur do wymiaru sprawiedliwości i zadośćuczynienia, a brak uznania przestępstwa tortur może służyć ukryciu liczby przypadków oficjalnie popełnionych tortur⁴⁰.

Próba wprowadzenia przestępstwa tortur do polskiego Kodeksu karnego pojawiła się w trakcie VIII kadencji Sejmu. Zgodnie z proponowanymi zmianami art. 246 otrzymałby następujące brzmienie:

§ 1. Funkcjonariusz publiczny lub ten, który działając na jego polecenie, dopuszcza się stosowania tortur poprzez używanie przemocy, groźby bezprawnej lub w inny sposób znęcając się fizycznie lub psychicznie nad inną osobą, w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Funkcjonariusz publiczny lub ten, który działając na jego polecenie, dopuszcza się stosowania tortur poprzez znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad inną osobą, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 8.

³⁷ M. Novak, *Konwencja...*, komentarz do art. 4.

³⁸ A.J. Edwards, *Dobre...*

³⁹ *Dobre...*

⁴⁰ *Dobre...*

§ 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 i 2 działał ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 12.

§ 4. Funkcjonariusz publiczny, który wbrew obowiązкови dopuszcza do popełnienia czynu określonego w § 1, 2 lub 3. podlega karze określonej w tych przepisach⁴¹.

W toku procesu legislacyjnego negatywną opinię przedstawiła między innymi Prokuratura Generalna Rzeczypospolitej Polskiej⁴². W swoim stanowisku wskazała m.in., że: „wbrew twierdzeniom projektodawcy – obowiązujące przepisy kodeksu karnego uznają za karalne wszystkie wypadki, w których funkcjonariusz publiczny wbrew obowiązкови dopuszcza do popełniania czynu znęcania się fizycznego i psychicznego nad inną osobą mającego na celu tzw. «wymuszenie zeznań, wyjaśnień i informacji» przez innych funkcjonariuszy publicznych”⁴³.

Odmienne stanowisko zajął natomiast Sąd Najwyższy, pozytywnie oceniając inicjatywę. W opinii przedstawionej przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego podkreślono, że:

pomimo, iż w aktach prawa międzynarodowego, w tym zawierającej najbardziej szczegółowe unormowania w odniesieniu do stosowania tortur Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur, nie zawarto wprost obowiązku kryminalizacji takiego zachowania jako osobnego typu czynu zabronionego, to jednak jednoznaczne stanowisko Komitetu przeciwko Torturom w tej sprawie przemawia za uznaniem, że efektywna realizacja zobowiązań prawnomiędzynarodowych RP wymaga właśnie takiego sposobu kryminalizacji stosowania tortur. Warto podkreślić, że założeniem tworzenia ponadnarodowych organów eksperckich, w tym Komitetu przeciwko Torturom, jest dążenie do wypracowania, przy pomocy fachowej wiedzy i doświadczenia ich członków, uniwersalnych i adekwatnych do potrzeb metod zapewnienia skutecznej realizacji zobowiązań prawnomiędzynarodowych państw. Biorąc powyższe pod uwagę, a także to, że sens funkcjonowania takich ciał zakłada konieczność uwzględniania w ramach prowadzonego dialogu wniosków prezentowanych przez ekspertów, brak jest podstaw do kwestionowania stanowiska Komitetu przeciwko Torturom, tym bardziej, że prezentuje on je nieprzerwanie od przynajmniej trzech dekad⁴⁴.

Jednakże sformułowano zastrzeżenia co do przyjętych rozwiązań szczegółowych. Przynajmniej podkreślono, że: „Za trafną należy uznać (...) próbę inkorporowania do polskiego porządku prawnego wszelkich

⁴¹ Projekt...

⁴² Opinia Prokuraturii...

⁴³ Opinia Prokuraturii...

⁴⁴ Uwagi Sądu...

przejawów tortur wymienionych w art. 1 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur. Sam jednak sposób realizacji powyższego celu w projekcie ustawy budzi istotne zastrzeżenia. Wadliwie bowiem został ujęty art. 246 § 1-2 k.k.⁴⁵.

Powyższe próby okazały się więc bezskuteczne. Tym samym za wystarczające władze uznawały regulacje z art. 231, 246, 247, 207 k.k.

Pomimo że pojęcie tortur pojawia się dwukrotnie w Kodeksie karnym – w art. 118a § 2 k.k. (typ kwalifikowany zbrodni przeciwko ludzkości) oraz art. 123 § 2 k.k. (typ kwalifikowany zamachu na życie lub zdrowie jeńców wojennych lub ludności cywilnej) – nie zostało ono w żaden sposób zdefiniowane, jak również nie użyto go w odniesieniu do czynów popełnionych w innych okolicznościach.

Przestępstwo nadużycia uprawnień, stypizowane w art. 231 k.k., może być popełnione wyłącznie przez funkcjonariusza publicznego, którego definicja legalna została określona w Kodeksie karnym⁴⁶. Poza ujęciem tego czynu zabronionego *ex definitione* pozostają zatem czyny popełnione przez osoby niebędące funkcjonariuszami publicznymi, a zatem – zgodnie z definicją Konwencji – inne osoby występujące w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Ustawowe znamiona czynu zabronionego określonego w art. 231 k.k. w typie podstawowym polegają na przekroczeniu uprawnień lub niedopełnieniu obowiązków i jednoczesnym działaniu na szkodę interesu publicznego lub prywatnego. Typ kwalifikowany polega na

⁴⁵ *Uwagi Sądu...*

⁴⁶ Zgodnie z art. 115 § 113 k.k. funkcjonariuszem publicznym jest: 1) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej; 2) poseł, senator, radny; 2a) poseł do Parlamentu Europejskiego; 3) sędzia, ławnik, prokurator, funkcjonariusz finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, notariusz, komornik, kurator sądowy, syndyk, nadzorca sądowy i zarządca, osoba orzekająca w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy; 4) osoba będąca pracownikiem administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba w zakresie, w którym uprawniona jest do wydawania decyzji administracyjnych; 5) osoba będąca pracownikiem organu kontroli państwowej lub organu kontroli samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe; 6) osoba zajmująca kierownicze stanowisko w innej instytucji państwowej; 7) funkcjonariusz organu powołanego do ochrony bezpieczeństwa publicznego albo funkcjonariusz Służby Więziennej; 8) osoba pełniąca czynną służbę wojskową, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie; 9) pracownik międzynarodowego trybunału karnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe.

dopuszczeniu się czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, typ uprzywilejowany zaś na działaniu nieumyślnym i jednocześnie wyrządzeniu istotnej szkody. Zakres kryminalizacji przestępstwa nadużycia uprawnień przez funkcjonariusza publicznego jest więc bardzo szeroki, jednak zarówno cel, kierunkowość działania sprawcy, jak i konkretne formy udrczenia wynikające z Konwencji CAT są irrelewantne z punktu widzenia wskazanej regulacji. Ustawowe znamiona czynu określonego w art. 231 k.k. nie wyodrębniają w żaden sposób poszczególnych składników definicji tortur zawartej w Konwencji. Jednakże, jak wskazuje się w dyskusji, często to właśnie art. 231 k.k. jest odpowiedzią na pewne elementy definicji tortur wymienione w art. 1 Konwencji CAT, które wprost nie są ujęte w innych przepisach Kodeksu karnego. Jak wskazał T. Sroka w opinii Prokuratorii Generalnej:

obowiązujący kodeks karny nie statuuje *expressis verbis* odpowiedzialności karnej funkcjonariusza publicznego, który wbrew obowiązkowi dopuszcza do znęcania się fizycznego lub psychicznego nad inną osobą niż osoba prawnie pozbawiona wolności w celu tzw. «wymuszenia zeznania, wyjaśnień i informacji». Niemniej brak takiego typu czynu zabronionego nie oznacza, że zachowanie takie nie zostało uznane za karalne na gruncie kodeksu karnego. Opisane wyżej zachowanie stanowić może bowiem działanie na szkodę interesu prywatnego na skutek niedopełnienia obowiązków przez funkcjonariusza publicznego, a tym samym może realizować znamiona czynu zabronionego z art. 231 § 1 k.k.⁴⁷

Bardziej szczegółowe pozostają w tym zakresie ustawowe znamiona czynu zabronionego stypizowanego w art. 246 k.k., który może być popełniony zarówno przez funkcjonariusza publicznego, jak i osobę działającą na jego polecenie, w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia. Ustawowe znamiona tego czynu polegają na stosowaniu przemocy, groźby bezprawnej lub innego znęcania się fizycznego lub psychicznego nad inną osobą. Niewątpliwie więc wprowadzenie typu przestępstwa określonego w art. 246 k.k. stanowiło próbę sprostania wymogom wynikającym z zobowiązań międzynarodowych⁴⁸, jednak udało się to ustawodawcy jedynie częściowo. Po pierwsze, poza zakresem kryminalizacji pozostają inne cele definicji tortur niż te związane z uzyskaniem określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub

⁴⁷ *Opinia Prokuratorii...*

⁴⁸ W. Zalewski, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 246 k.k.; A. Herzog, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 246 k.k.

oświadczenia, jak np. ukaranie za czyn popełniony przez osobę torturowaną lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, zastraszenie lub wywarcie nacisku na nią lub trzecią osobę oraz jakikolwiek inny cel wynikający z wszelkiej formy dyskryminacji⁴⁹. Na to w swojej opinii do projektu z 2017 r. zwracał między innymi uwagę Sąd Najwyższy⁵⁰. Wśród ustawowych znamion rzeczowego przestępstwa nie znajdziemy także działania innej osoby za wyraźną lub milczącą zgodą funkcjonariusza publicznego. W literaturze wskazuje się, że przez polecenie rozumie się każdy wyraźny przejaw woli osoby polecającej, niewymagający określonej formy⁵¹.

Podobnie rzecz ma się z regulacją zawartą w art. 247 k.k., odnoszącą się jedynie do znęcania fizycznego lub psychicznego nad osobą prawnie pozbawioną wolności. Przestępstwo to może być popełnione zarówno przez funkcjonariusza publicznego, jak i każdą inną osobę. Norma zawarta w tym przepisie nie wymaga jednak żadnej korelacji między funkcjonariuszem a innymi osobami, tak jak czyni to definicja z Konwencji. Wreszcie, ustawowe znamiona czynu zabronionego określonego w art. 247 k.k. nie wyodrębniają w żaden sposób poszczególnych celów stosowania tortur.

Uzupełniająco można posiłkować się także ustawowymi znamionami czynu zabronionego określonego w art. 207 k.k. – przede wszystkim w zakresie znęcania się nad osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy. Uwagi dotyczące niewypełnienia poszczególnych elementów definicji tortur będą jednak tożsame z tymi dotyczącymi art. 247 k.k. Warto również zwrócić uwagę na inny cel, który przyświecał ustawodawcy przy wprowadzaniu art. 207 k.k. do rozdziału skupiającego przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece⁵².

3. Sądy o torturach

Zwolennicy wprowadzenia odrębnego przestępstwa tortur do Kodeksu karnego lub jego definicji podnoszą, że zaletą takiego rozwiązania będzie „właściwe nazwanie tego typu zachowań”. Jak wskazuje M. Pietrzak:

⁴⁹ M. Czechowska, *Czy aktualnie...*, s. 148.

⁵⁰ *Uwagi Sądu...*

⁵¹ W. Zalewski, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 246 k.k.; M. Szewczyk, A. Wojtaszczyk, W. Zontek, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 246 k.k.

⁵² *Uwagi Sądu...*

„Nasz system prawa karnego materialnego nie nadaje torturom samodzielnego i wyższego kalibru penalizacji, a powinien. Ważnym zadaniem wymiaru sprawiedliwości i systemu odpowiedzialności karnej jest dawać rzeczom właściwą nazwę. Jeżeli mamy do czynienia z przestępstwem, które polega na torturach, ważne jest, by sąd mógł napiętnować te tortury po imieniu. Kwestie kary są rzeczą wtórną”⁵³. Również w przytoczonej powyżej opinii Sądu Najwyższego podkreślono, że:

kryminalizacja stosowania tortur służy właściwemu sankcjonowaniu takich zachowań, a w konsekwencji sprzyja osiągnięciu efektu odstraszenia. Oczywiście jest bowiem, że w przypadku, gdy stosowanie tortur może zostać zakwalifikowane wyłącznie z przepisów, które kryminalizują np. przekroczenie uprawnień przez funkcjonariusza publicznego czy spowodowania uszczerbku na zdrowiu, to w konsekwencji wymierzana w ramach ustawowego zagrożenia karą sankcja może okazać się nieadekwatna do wagi popełnionego czynu⁵⁴.

Pojawia się więc pytanie, czy obecnie sądy w swoich rozstrzygnięciach w wypadku określonej charakterystyki ocenianego zachowania nazywają je „torturami”. Taka praktyka korespondowałaby z argumentacją rządową i usprawiedliwiała też jednoznaczne i konsekwentne stanowisko w tym zakresie.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę na wyrok Sądu Rejonowego Lublin Zachód w Lublinie z dnia 30 stycznia 2018 r., IV K 717/17, w którym sąd skazał funkcjonariuszy policji za popełnienie czynów realizujących znamiona z art. 231 i 247 k.k. na kary pozbawienia wolności bez zawieszenia wykonania kary. Jednemu z oskarżonych zarzucono przekroczenie uprawnień w związku ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego poprzez zastosowanie prywatnego paralizatora w trakcie zatrzymania, jak i podczas pobytu zatrzymanego w izbie wytrzeźwień. W uzasadnieniu tego rozstrzygnięcia Sąd Rejonowy Lublin Zachód w Lublinie uznał, że:

należy wziąć pod uwagę wagę naruszonych obowiązków oraz konsekwencje ich naruszenia dla świadomości społeczeństwa: podstawą skuteczności policji jest respekt i szacunek jaką darzą ją obywatele, a nie strach przed brutalnością i nieprzewidywalnością policjantów. Przez pryzmat takich przypadków istnieje niebezpieczeństwo, iż policja zacznie być postrzegana jako formacja niedyscyplinowana

⁵³ P. Rojek-Socha, *Polacy...*

⁵⁴ *Uwagi Sądu...*

i nieprofesjonalna, skłonna używać przemocy bez potrzeby i dla kaprysu, a zatem niegodna zaufania – co wpływa bezpośrednio na bezpieczeństwo powszechne⁵⁵.

W uzasadnieniu rozstrzygnięcia sąd wprost stwierdził, że: „użycie paralizatora w obu przypadkach spełniało definicję tortur z ratyfikowanej przez Polskę konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania”⁵⁶. Sąd odwoławczy, tj. Sąd Okręgowy w Lublinie wyrokiem z dnia 18 grudnia 2018 r., V Ka 463/18, utrzymał w mocy powyższy wyrok. W uzasadnieniu przywołał akty prawa międzynarodowego, w tym Konwencję o zakazie tortur. Uznał, że:

trafnie Sąd Rejonowy uznał, że użycie paralizatora w stosunku do obydwu oskarżonych spełniało definicję tortur określoną w art. 1 konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania, ratyfikowanej przez Polskę (Dz. U. z 1989 r. nr 6, poz. 378). Należy też wskazać, że skoro z założenia projektodawcy wynikało, że w przepisie art. 247 k.k. chciał się on odnieść do art. 3 EKPCzPW, to na znamię szczególnego okrucieństwa należy patrzeć przez pryzmat niehumanitarnego i poniżającego traktowania, o którym mowa w tym przepisie Konwencji. Dokonując wykładni art. 3 EKPCzPW, Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że aby mówić o pogwałceniu zakazu niehumanitarnego i poniżającego traktowania, musi być osiągnięty pewien stopień dolegliwości dla ofiary. Ocena tego stopnia jest relatywna i zależy od okoliczności sprawy, od czasu, fizycznych i psychicznych skutków, płci, wieku oraz stanu zdrowia ofiary. Tortury są niczym innym jak niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem o szczególnym natężeniu (Irlandia p. Wielkiej Brytanii, wyrok z 18.01.1978 r., Seria A nr 25). Trybunał wskazywał, że sięganie po siłę fizyczną, która nie była ściśle konieczna w stosunku do osoby pozbawionej wolności ze względu na jej własne zachowanie uderza w ludzką godność i stanowi w zasadzie naruszenie prawa zagwarantowanego w art. 3. Rząd musi wykazać przy pomocy przekonujących argumentów, że użycie siły, które doprowadziło do licznych poważnych obrażeń, nie było nadmierne (por. Dzwonkowski przeciwko Polsce - wyrok ETPC z dnia 12 kwietnia 2007 r., skarga nr 46702/99, [w:] M.A. Nowicki, Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2007, Oficyna, 2008, s. 48, oraz wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 25 stycznia 2018 r., sprawa Sidiropoulos i Papakostas przeciwko Grecji, skarga nr 33349/10)⁵⁷.

⁵⁵ Wyrok Sądu Rejonowego Lublin Zachód w Lublinie z dnia 30 stycznia 2018 r., IV K 717/17, cyt. za: *Opinia przyjaciele...*

⁵⁶ Wyrok Sądu Rejonowego Lublin Zachód w Lublinie z dnia 30 stycznia 2018 r., IV K 717/17, cyt. za: M. Dziedzic, *Przestępstwo...*

⁵⁷ Wyrok Sądu Okręgowego w Lublinie z dnia 18 grudnia 2018 r., V Ka 463/18, cyt. za: *Stanowisko...*

Powyższe sprawy dowodzą, że w praktyce już na gruncie obecnego stanu prawnego (uwzględniając zarówno postanowienia Konwencji CAT, jak i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz wypracowanego na ich podstawie orzecznictwa) możliwe jest wprost uznanie ocenianych zachowań za tortury. Taka możliwość wynika przede wszystkim z bezpośredniego zastosowania regulacji konwencyjnych, które stanowią część polskiego porządku prawnego⁵⁸.

Jednakże, jak pokazują dostępne publicznie przykłady, takich wypowiedzi judykatury nie jest wiele. Warto zwrócić więc uwagę na wyroki sądów prezentujące odmienną optykę niż ta, którą przedstawił Sąd Okręgowy w Lublinie. Taką perspektywę zaprezentował między innymi Sąd Okręgowy w Kaliszu w wyroku z dnia 29 września 2020 r., III Ka 362/18. W uzasadnieniu orzeczenia w odpowiedzi na zarzut pełnomocnika oskarżycieli posiłkowych sąd wskazał, że brak odwołania do definicji zawartej w Konwencji CAT nie może stanowić zarzutu apelacyjnego, ponieważ sądy krajowe w opisie czynów muszą odwoływać się do znamion ustawowych używanych w Kodeksie karnym, a ustawa polska nie posługuje się terminem „tortury”⁵⁹.

Jako głos w dyskusji należy potraktować również stanowisko wyrażone w wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 19 lutego 2020 r., IV Ka 1421/19⁶⁰. Wskazano w nim, że:

Polskie prawo karne nie zna jednak pojęcia tortur, stąd też brak jest podstaw do użycia tego sformułowania w opisie przypisanych oskarżonym czynów, choć w świetle aktów prawa międzynarodowego, wskazanych przez apelujących, jak też Helsińską Fundację Praw Człowieka w piśmie z dnia 10 czerwca 2019 r., nie ma żadnych wątpliwości, że całokształt zachowania oskarżonych wobec pokrzywdzonego, w tym użycie tasera X2, to tortury rozumiane jako nieuprawnione działanie funkcjonariuszy Policji, powodujące ostry ból i cierpienie psychiczne. W art. 1 Konwencji ONZ, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. z 1989 r. nr 63, poz. 378) w sprawie zakazu tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania tortury definiuje się jako «każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub

⁵⁸ *Oświadczenie...*

⁵⁹ H. Machińska, P. Kazimirski, *Przestępstwo...*

⁶⁰ Wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 19 lutego 2020 r., IV Ka 1421/19.

wywarciu nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą». Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo. Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu z 26 listopada 1987 r. (Dz.U. z 1995 r. nr 46 poz. 238 ze zm.) zakazuje tortur stanowiąc w art. 3, iż nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu. Stosowania tortur zabrania także Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. w art. 40, który stanowi, że nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu lub nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Jak już o tym była mowa w podsekcji 3.3, przepis art. 247 § 1 k.k. nie był znany poprzednim kodyfikacjom karnym. Przepis ten został wprowadzony do polskiego porządku prawnego z dniem 1 września 1998 r. i koresponduje z ww. przepisami, a dobrem chronionym w tym przepisie są również prawa i wolności człowieka, takie jak jego godność i prawo do ludzkiego traktowania. Zatem już samo skazanie za czyn z art. 247 § 1 k.k. jest czytelnym sygnałem, że znajdujące się u jego podstaw uregulowania prawne zostały naruszone⁶¹.

4. Opinia praktyków⁶²

Powyższe rozważania warto skonfrontować z opiniami praktyków. Badań empirycznych w tym zakresie nie ma jednak wiele, co utrudnia jednoznaczną ocenę praktycznych konsekwencji ewentualnych zmian legislacyjnych oraz poparcia dla nich wśród osób uczestniczących w procesie stosowania prawa. Zasadne jest więc przeprowadzenie szerokich badań o charakterze zarówno jakościowym, jak i ilościowym, które pozwolą przewidzieć w pewnym zakresie potencjalne skutki nowych regulacji.

W 2018 r. Helsińska Fundacja Praw Człowieka przeprowadziła badania wśród adwokatów dotyczące „Złego traktowania osób podejrzanych i zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji”⁶³, w których udział wzięło 47 przedstawicieli palestry. Jednym z pytań było to dotyczące zasadności wprowadzenia przestępstwa tortur do Kodeksu karnego. Ponad

⁶¹ Wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 19 lutego 2020 r., IV Ka 1421/19.

⁶² Streszczenie zawierające wnioski z badania zostało opublikowane w: P. Kubaszewski, K. Wiśniewska, *W Dzień...*

⁶³ A. Klepczyński, *Złe traktowanie...*

65% respondentów zgodziło się ze stanowiskiem, że: „wprowadzenie do Kodeksu karnego przestępstwa tortur zapewniłoby lepszą kwalifikację oraz zwiększałoby efektywność postępowań w przedmiocie złego traktowania przez funkcjonariuszy Policji”.

W celu oceny, czy powyższe wnioski i spostrzeżenia prawników po sześciu latach istotnych zmian w rzeczywistości społecznej i prawnej wciąż są aktualne, jak również, aby w sposób wszechstronniejszy dokonać analizy opisywanego zagadnienia w ramach opracowania niniejszego tekstu, przeprowadzono badania ankietowe wśród adwokatów, radców prawnych, sędziów i prokuratorów. Ze względu na niewielką próbę badawczą, która wyniosła jedynie 48 osób, nie są to bez wątpienia badania rozstrzygające. Autorzy zastrzegają, że planują przeprowadzić szerzej zakrojone badania ankietowe, których celem będzie weryfikacja uzyskanych rezultatów. Jednak już te uzyskane odpowiedzi pozwalają sformułować wstępne wnioski i mogą być ciekawym i ważnym głosem w dyskusji.

Kwestionariusz podzielono na kilka sekcji. Przygotowane pytania miały służyć po pierwsze – poznaniu opinii prawników na temat obecnego stanu prawnego i wynikającej z niego praktyki, a po drugie – ocenie możliwych skutków ewentualnych zmian legislacyjnych, które doprowadziłyby do wprowadzenia definicji lub przestępstwa tortur do Kodeksu karnego.

W badaniu udział wzięło 37 adwokatów, 1 radca prawny, 6 sędziów, 1 prokurator, 3 pracowników naukowych. Wśród ankietowanych znalazły się osoby o różnym stażu i doświadczeniu zawodowym. Najwięcej odpowiedzi udzieliły osoby o doświadczeniu poniżej 5 lat (33%). Większość ankietowanych adwokatów to osoby specjalizujące się w sprawach karnych, u których sprawy karne stanowią ponad 75% lub ponad 50% spraw. Pierwszą grupę stanowiło 53,8% ankietowanych adwokatów, a drugą 17,9%.

Ponad 92,3% ankietowanych adwokatów wskazało, że w prowadzonych przez nich sprawach karnych klienci zgłaszają zarzuty nadużycia uprawnień przez funkcjonariuszy publicznych (obejmujące przemoc fizyczną lub psychiczną), które mogą stanowić naruszenie zakazu tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania. Tylko nieliczna grupa (5,6%) wskazała, że takie zarzuty pojawiają się często, czyli w 51–70% spraw. Zdecydowana większość uznała, że z takimi sprawami spotykają się rzadko (44,4%), bardzo rzadko (25%), czasami (25%). Sędziowie

w większości deklarowali, że takie sprawy pojawiają się w ich praktyce (4 sędziów), ale rzadko lub bardzo rzadko.

Pomimo różnych doświadczeń praktycznych blisko 80%, bo 79,2% respondentów odpowiedziało, że aktualne przepisy dotyczące prawnocarnej oceny nadużywania siły/stosowania przemocy przez funkcjonariuszy publicznych nie są określone przez ustawodawcę prawidłowo. Przeciwnego zdania było 12,5%. Z ponad 87% odpowiedzi wynika potrzeba zmiany obowiązujących przepisów dotyczących prawnocarnej oceny stosowania przemocy przez funkcjonariuszy publicznych. Ponad 95% spośród osób, które uznały za zasadne zmodyfikowanie obecnych regulacji, wskazało, że zmiany powinny dotyczyć znamion czynów zabronionych, mniejsza grupa, bo 48,8% odpowiedziała, że nowelizacja powinna obejmować wysokość ustawowego zagrożenia. Oprócz tych głosów pojawiły się te, żeby zakres zmian był szerszy i dotyczył również zmian w ramach postępowania dowodowego lub wytycznych dla organów prowadzących postępowanie z tego zakresu.

Prawie jednolitą opinię wyrazili respondenci w odpowiedzi na pytanie, czy obecne uregulowania w Kodeksie karnym pozwalają na odpowiednią kwalifikację prawną zachowań, które stanowią „tortury”. Powyżej 90% respondentów uznało aktualne regulacje za niewystarczające w tym względzie. Tylko 4% przyjęło, że nie jest zasadne wprowadzenie odrębnego przestępstwa tortur do polskiego porządku prawnego.

Wobec powyższych odpowiedzi zasadne jest wskazanie, jak ankietowani zdefiniowaliby pojęcie tortur na gruncie obecnie obowiązującego krajowego porządku prawnego. 33% ankietowanych przyznało, że kluczem byłoby odwołanie do aktów prawa międzynarodowego (do którego zaliczali głównie Konwencję CAT, Europejską Konwencję Praw Człowieka, Europejską Konwencję o Zapobieganiu Torturom oraz Nie-ludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu), jak również do dorobku orzeczniczego Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W związku z przyjętą metodologią zasadne wydało się zweryfikowanie czy – pomimo braku odrębnego przestępstwa tortur – w ocenie praktyków, na gruncie obecnego stanu prawnego, sąd w wyroku może określić oceniane zachowanie jako tortury. Nieznaczna większość, bo 54,2% uznała, że nie. Ta część ankietowanych, która wyraziła przeciwne zdanie, podkreślała, że takie określenie może znaleźć się w opisie czynu i być uzupełnione stwierdzeniem, że „ustalone zachowanie funkcjonariusza

stanowi tortury w rozumieniu prawa międzynarodowego”. Część z tych respondentów podkreślała, że dodanie takiego nazewnictwa mieści się w zakresie dyskrecyjnej władzy sędziego.

Dostrzegając niedostatki obecnych regulacji, 36 ankietowanych uznało, że właściwym miejscem dla nowej regulacji przestępstwa tortur jest Kodeks karny. Swoich zwolenników zyskała jednak też propozycja umiejscowienia takiego opisu w nowej ustawie, która całościowo regulowałaby problematykę tortur. Za taką opcją opowiedziało się 10 osób. Jako główne zalety wprowadzenia odrębnego typu przestępstwa ankietowani wskazywali przede wszystkim umożliwienie poprawnej kwalifikacji prawnej takich zachowań (ponad 90%) oraz przekazanie jasnego sygnału dla funkcjonariuszy, że takie zachowanie jest nieakceptowalne (ponad 90%). Duża grupa respondentów uznała, że taka modyfikacja doprowadzi do przywiązywania większej wagi do prowadzenia postępowań w tym obszarze przez organy ścigania (ponad 84%), zapewni poczucie sprawiedliwości ofiarom (71%), doprowadzi do wypełnienia zobowiązań międzynarodowych (również 71%). Jedynie 32% wskazało, że taka zmiana będzie miała znaczenie symboliczne.

Osoby, które uznawały, że nie jest zasadne wprowadzenie nowego typu przestępstwa tortur, deklarowały, że już obecne regulacje pozwalają dokonać odpowiedniej prawnokarnej oceny zarzucanych zachowań.

Weryfikując, które elementy definicji tortur z art. 1 Konwencji CAT zdaniem ankietowanych nie są odpowiednio wdrożone w polskim porządku prawnym, zadano pytanie czy:

każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszania lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo

jest możliwe do zakwalifikowania na podstawie obecnych regulacji krajowych. Aż 77% respondentów wskazało, że nie. Uzasadnienia dla

zakreślenia tej odpowiedzi były jednak różne. Część ankietowanych przyznało, że: „w Kodeksie karnym wskazane są różne przestępstwa, których znamiona mogłyby częściowo pokrywać się z powyższym opisem (lub kilka czynów w związku), brak jest jednak jednolitej całościowej regulacji”. Do najczęstszych odpowiedzi należały te, w których wskazywano, że: „nie jest implementowany fragment wskazujący, że tortury obejmują działania podejmowane «w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą»”, jak również te akcentujące „brak powiązania celu z działaniem”. Mniejsza grupa, ale też większość respondentów, bo 66%, stwierdziło, że część definicji, w której wskazano, że: „działanie funkcjonariusza publicznego w celu ukarania osoby za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji” stanowi tortury, nie jest prawidłowo wdrożona do polskiego prawa. Ta część ankietowanych, która uznawała, że takie zachowanie może być prawidłowo ocenione, powoływała się głównie na art. 231 k.k. 70% respondentów stwierdziło natomiast, że:

działanie polegające na umyślnym zadawaniu ostrego bólu lub cierpienia, fizycznego bądź psychicznego, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez inne osoby występujące w charakterze urzędowym lub osobą działającą za wyraźną lub milczącą zgodą funkcjonariuszy

nie jest w pełni objęte regulacjami obecnego Kodeksu karnego. Osoby, które nie podzieliły tego stanowiska, wskazywały konsekwentnie na możliwość kumulatywnej kwalifikacji (uwzględniając art. 119 k.k., 207 k.k., 231 k.k., 245 k.k., 246 k.k., 247 k.k.).

Mniej jednoznaczna (niż ta odnośnie do zasadności wprowadzenia nowego typu) była opinia dotycząca zasadności wprowadzenia opisu przestępstwa tortur w art. 115 k.k. Za takim rozwiązaniem opowiedziało się 58%.

Nie znalazła też jednoznacznego poparcia propozycja stworzenia odrębnej ustawy dotyczącej różnych aspektów związanych z zakazem tortur. 37,5% badanych uznało to za dobre rozwiązanie i dokładnie taka sama grupa opowiedziała się przeciwko niemu. Nie miało zdania w tym zakresie blisko 25%, więc także znaczna grupa ankietowanych.

W dodatkowych uwagach podkreślano, że kwestie przepisów i tego w jaki sposób ustawodawca ureguluje „przestępstwo tortur”, są ważne, ale w ślad za zmianami legislacyjnymi władze powinny podjąć dalsze kroki. Przede wszystkim w głosach respondentów powtarzały się opinie, że istotne jest, aby sędziowie i prokuratorzy korzystali ze szkoleń na temat standardów międzynarodowych dotyczących postępowań, w których pojawia się zarzut dotyczący niewłaściwego traktowania zatrzymanych lub aresztowanych przez funkcjonariuszy publicznych. Jedna z osób wskazała, że te działania edukacyjne powinny mieć szerszy charakter i przybrać formę kampanii medialnej i społecznej, która „wywołałaby wrażenie wśród potencjalnych, a w niejednym przypadku dotychczasowych sprawców, przekonanie o nieuchronności kary, zmianie polityki kryminalnej i zerwaniu z dotychczasowym przyzwoleniem ze strony przełożonych i organów szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości”. Taka kampania w ocenie osoby ankietowanej powinna współtowarzyszyć ewentualnym zmianom legislacyjnym. Inna z osób udzielających odpowiedzi wskazała, że: „bardziej istotne byłoby kodeksowe uregulowanie uprawnień i obowiązków funkcjonariuszy publicznych, a w szczególności postępowanie z osobami zatrzymanymi, wyeliminowanie możliwości rozpytywania poza procesowego, czy nakaz bezwłocznego wykonania czynności z osobą zatrzymaną o ile zachodzą podstawy postawienia zarzutów; to są okoliczności faktyczne a nie prawne, które często prowadzą do nadużyć wymagające wyeliminowania”.

Przedstawione powyżej głosy środowiska praktyków dowodzą przede wszystkim, że istnieje pilna potrzeba zmian w zakresie przepisów dotyczących tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karanja. Zmiany w Kodeksie karnym dotyczące wdrożenia do niego bezpośrednio definicji zawartej w art. 1 Konwencji mogą być traktowane jako pierwszy krok i przede wszystkim powinny być początkiem szerszej dyskusji nad tym zagadnieniem. Głos praktyków powinien być w tym zakresie słyszany i słuchany, tak samo jak konsekwentny głos organów

międzynarodowych. Nie ulega bowiem wątpliwości, że tylko takie całościowe podejście (uwzględniające różne perspektywy) może doprowadzić do realnych i skutecznych zmian.

5. Wnioski

Podsumowując, należy stwierdzić, że ochrona przed torturami to jeden z podstawowych obowiązków państwa prawa, wynikający wprost z zasady ochrony przyrodzonej godności człowieka.

Władze polskie, jak i niektórzy przedstawiciele nauki prawa karnego do tej pory w konsekwentnie wskazywali, że obecny stan prawny realizuje zobowiązania wynikające z Konwencji CAT. Zaprezentowany powyżej sposób polemiki władz polskich z konsekwentnym stanowiskiem organów międzynarodowych musi budzić sprzeciw. Bez wątpienia funkcjonowanie w ramach organizacji międzynarodowej i systemów prawa międzynarodowego zakłada, że w decyzjach krajowych (też w tych, a może przede wszystkich tych dotyczących rozwiązań legislacyjnych) należy uwzględnić szerszą perspektywę, również tę wynikającą z doświadczeń innych krajów, jak i opartych na nich rekomendacjach międzynarodowych.

Naiwnością byłoby oczywiście twierdzenie, że samo zmienienie prawa i dodanie przestępstwa tortur całkowicie odmieni rzeczywistość. Jednakże system prawa działa bez wątpienia jak system naczyń połączonych. Wprowadzenie przestępstwa tortur może być ważnym krokiem, który wpłynie na kolejne elementy inżynierii społecznej i państwowej, które nie będą miały tylko znaczenia symbolicznego, a w szczególności może doprowadzić do zbudowania rzeczywistej kultury braku tolerancji dla tortur zarówno wśród społeczeństwa, funkcjonariuszy publicznych, jak i sądów.

Mając na względzie powyższe, wydaje się zasadne rozpoczęcie dyskusji nie nad tym, czy wprowadzić przestępstwo tortur do polskiego prawa, tylko jak to uczynić. Celem ustawodawcy powinno być przede wszystkim znalezienie takiego sposobu, aby nowe regulacje nie tylko doprowadziły do pełnej realizacji zobowiązań międzynarodowych, ale również, żeby spełniły swoją funkcję w praktyce. Powinny więc one dopełnić obecne regulacje prawne, a nie doprowadzać do nowych wątpliwości interpretacyjnych, które znów mogłyby uczynić nieefektywnym system ochrony przed torturami.

Summary

The text aims to address the question of what measures the Polish legislator should take in order to fully achieve the objective of the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. In order to answer this question, the authors present the existing positions of national authorities and international bodies on the necessity of introducing a distinct crime of torture into the Polish Criminal Code, and compare these positions with the views expressed in jurisprudence and by legal practitioners. The authors' analysis of these arguments supports the statement that torture should be codified as a distinct crime within the Polish Criminal Code. They assert that only through such legislative action can Poland meet its obligations under the CAT Convention and implement the long-standing recommendations of international bodies.

Keywords

Prohibition of torture, human rights, criminalisation, CAT Convention, implementation, international obligations, crime

Bibliography

- Czechowska M., *Czy aktualnie obowiązujące przepisy kodeksu karnego chronią przed stosowaniem tortur?*, „Państwo i Prawo” 2002, nr 2.
- Czwarty raport okresowy państwa-strony wymagany w 2002 r., „Polska” z 21 grudnia 2004 r., < https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2FC%2F67%2FAdd.5&Lang=en >.
- Dziedzic M., *Przestępstwo tortur w Polsce. Analiza Prawomocnych Wyroków Dotyczących Przestępstw z art. 231, 246 oraz 247 Kodeksu Karnego*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich 2021, < https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Tortury_w_Polsce_Raport_KMPT_lipiec_2021.pdf >.
- Edwards A.J., *Dobre praktyki w zakresie krajowej kryminalizacji, dochodzenia, ścigania i skazywania za przestępstwa związane z torturami*, Specjalny Sprawozdawca ds. tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karaniami” z 16 lutego 2023 r., < <https://www.ohchr.org/en/calls-for-input/2022/good-practices-national-criminalization-investigation-prosecution-and> >.
- Herzog A., w: *Kodeks karny, Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2015.
- Klepczyński A., *Złe traktowanie osób podejrzanych i zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji. Raport z badania ankietowego adwokatów*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka 2018, < <https://hfhr.pl/upload/2022/01/hfpc-zle-tractowanie-podejrzanych-i-zatrzymanych-badanie-ankietowe.pdf> >.
- Komentarz Ogólny nr 2 do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karaniami*, Komitet Przewodniczący Torturom 2008, < <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/catcgc2-general-comment-no-2-2007-implementation> >.
- Kubaszewski P., Wiśniewska K., *W Dzień Pomocy Ofiarom Tortur – należy wrócić do debaty o karalności tortur*, „KARNE24.COM” z 26 czerwca 2024 r., < <https://karne24.com/nalez-y-wrocic-do-debaty-o-karalnosci-tortur/> >.

- Kulas R., *Przestępstwo tortur – zmiany w prawie są konieczne*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich bdw, < <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Rafa%C5%82%20Kulas%20-%20artyku%C5%82%20o%20przest%C4%99pstwie%20tortur.pdf> >.
- Machińska H., Kazimirski P., *Przestępstwo tortur w Polsce. Omówienie wyroków w sprawach o przestępstwa z art. 246 oraz 247 k.k., które uprawomocniły się w 2020 roku*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich 2022, < https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-12/Przestepstwo_Tortur_w_Polsce.pdf >.
- Novak M., *Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zakazu stosowania tortur i jej Protokół fakultatywny*, Oxford 2019.
- Observacje końcowe Komitetu Praw Człowieka po analizie 7. Raportu sprawozdawczego dotyczącego Polski*, Organizacja Narodów Zjednoczonych 2016, < https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2F-C%2FPOL%2FCO%2F7&Lang=en >.
- Observacje końcowe Komitetu Przeciwko Torturom po analizie 5. i 6. Raportu sprawozdawczego dotyczącego Polski*, Organizacja Narodów Zjednoczonych 2013, < https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2FC%2FPOL%2FCO%2F5-6&Lang=en >.
- Observacje końcowe Komitetu Przeciwko Torturom po analizie 7. Raportu sprawozdawczego dotyczącego Polski*, Organizacja Narodów Zjednoczonych 2019, < <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g19/257/10/pdf/g1925710.pdf> >.
- Opinia dotycząca definicji tortur i bezwzględnego zakazu ich stosowania w polskim ustawodawstwie*, Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE 2018, < <https://www.osce.org/files/f/documents/6/8/388769.pdf> >.
- Opinia Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego w sprawie postulatów pełnej kryminalizacji i osobnej typizacji czynów polegających na stosowaniu tortur*, Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego 2024, < <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/opinie-komisji-kodyfikacyjnej-prawa-karnego2> >.
- Opinia Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa z dnia 27 czerwca 2017 r. do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny*, druk nr 1702, Sejm VIII kadencji.
- Opinia przyjaciela sądu w sprawie Kuchta i Mętel przeciwko Polsce*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka 2018, < https://archiwum.hfhr.pl/wp-content/uploads/2018/04/Amicus_Kuchta_POL.pdf >.
- Oświadczenie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich 2020, < <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/skazujacy-wyrok-tortury-polici-osiwiadczenie-krajowego-mechanizmu-prewencji-tortur> >.
- Ósmy raport okresowy państwa-strony wymagany w 2023 r.*, „Polska” z 9 sierpnia 2023 r., < https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2FC%2FPOL%2F8&Lang=en >.
- Pismo do Prezesa Rady Ministrów*, „Rzecznik Praw Obywatelskich” z 19 marca 2020 r., < <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/WG%20do%20premiera%20w%20sprawie%20tortur%2019.03.2020.pdf> >.
- Pismo do Rzecznika Praw Obywatelskich*, „Ministerstwo Sprawiedliwości” z 28 sierpnia 2024 r., < https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-08/Odpowiedz_MS_tortury_odrebne_przestepstwo_28_08_2024.pdf >.
- Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny*, druk nr 1702, Sejm VIII kadencji.

- Rams M., Szewczyk M., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117-211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017.
- Raport Komitetu Przeciwko Torturom*, Organizacja Narodów Zjednoczonych 1994, < https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F49%2F44%28SUPP%29&Lang=en >.
- Raport Komitetu Przeciwko Torturom*, Organizacja Narodów Zjednoczonych 1997, < https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F52%2F44%28SUPP%29&Lang=en >.
- Raport Komitetu Przeciwko Torturom*, Organizacja Narodów Zjednoczonych, 23. Sesja (8–19 listopada 1999 r.) i 24. Sesja (1–19 maja 2000 r.), < https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F55%2F44%28SUPP%29&Lang=en >.
- Raport Komitetu Przeciwko Torturom*, Organizacja Narodów Zjednoczonych 2007, < https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2FC%2FPOL%2FCO%2F4&Lang=en >.
- Raport Komitetu Przeciwko Torturom*, Organizacja Narodów Zjednoczonych, 67. Sesja (22 lipca – 9 sierpnia 2019 r.), < https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2FCAT%2FFUI%2FPOL%2F36868&Lang=en >.
- Rojek-Socha P., *Polacy akceptują wymuszanie zeznań przez tortury*, „Prawo.pl” z 13 grudnia 2018 r., < <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/tortury-polacy-akceptuja-raport-kantar-millard-brown,343534.html> >.
- Siódmy raport okresowy państwa-strony wymagany w 2017 r.*, „Polska” z 20 lutego 2018 r., < https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2FC%2FPOL%2F7&Lang=en >.
- Stanowisko Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie o sygn. akt. V K 180/18*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka 2019, < https://hfhf.pl/upload/2022/01/stanowisko-koncowe-i_stachowiak_zanonimizowane_18062019_2.pdf >.
- Szewczyk M., Wojtaszczyk A., Zontek W., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Tom II. Część II. Komentarz do art. art. 212-277d*, Komentarz, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017.
- Szwarczyk M., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski, Warszawa 2016.
- Uwagi do przeglądu Polski podczas 67. sesji Komitetu Przeciwko Torturom*, 22 lipca 2019 – 9 sierpnia 2019, Helsińska Fundacja Praw Człowieka 2019, < https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2FCAT%2FCSS%2FPOL%2F35305&Lang=en >.
- Uwagi Sądu Najwyższego z dnia 2 sierpnia 2017 r. do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny*, druk nr 1702, Sejm VIII kadencji.
- Wizyta w Polsce w dniach 9–18 lipca 2018 r.: zalecenia i uwagi skierowane do państwa-strony. Sprawozdanie Podkomitetu*, Organizacja Narodów Zjednoczonych 2020, < <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Raport%20SPT%20z%20wizyty%20w%20Polsce%20w%202018%20r.%20%28j%C4%99zyk%20polski%29.pdf> >.
- Zalewski W., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2013.